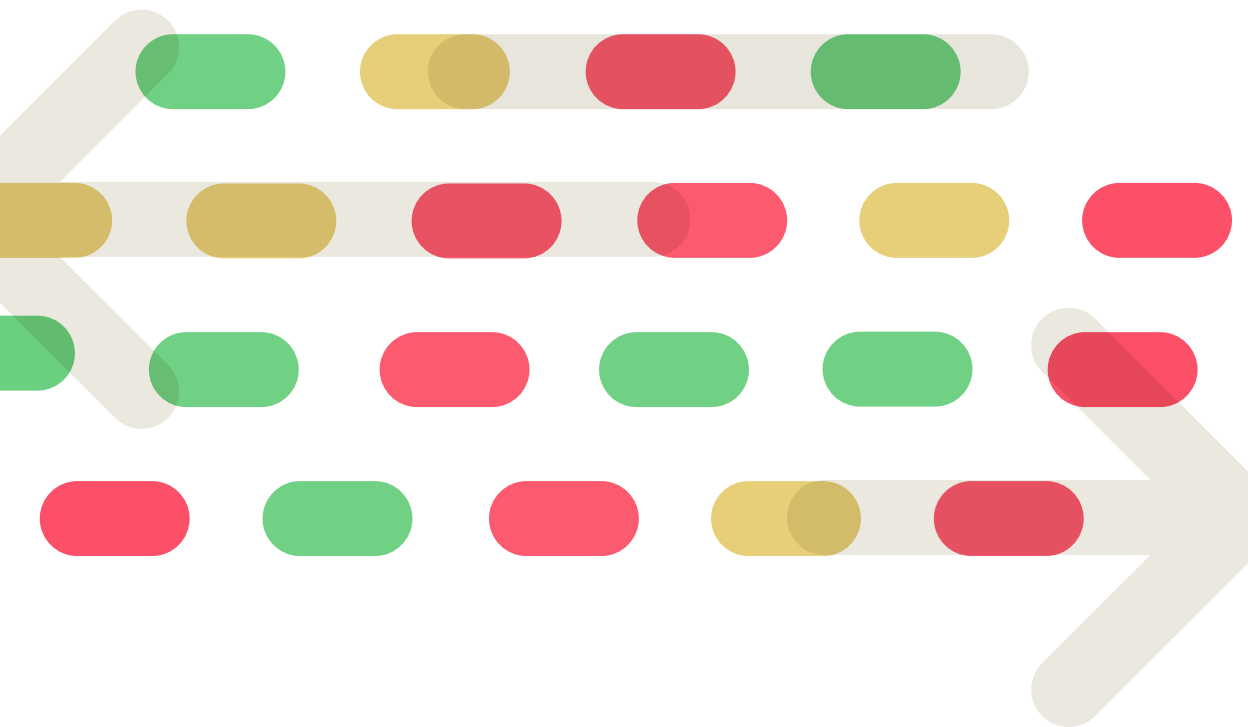

Unibertsitatea 2030

Agendaren esparruan:

BIZITZAREN IRAUNKORTASUNA UNIBERTSITATEKO
IRAKASKUNTZAN ETA IKERKETAN INTEGRATZEKO APUNTEAK

2030 Agendaren bitartez, herrialdeek konpromisoa hartu dute iraunkortasuna prozesu politiko, ekonomiko eta sozial guztietan ahalik eta azkarren integratzeko, egungo garapen-eredua eraldatuz. Konpromiso horrek Unibertsitateei halabeharrez eskaera egiten die, ezagutza sortzen eta transmititzen duten zentro gisa.

Beraz, ikerketaren helburua da bizitzaren iraunkortasuna unibertsitateko irakaskuntzan eta ikerketan sartzeak zer-nolako inplikazioak dituen ikertzea.

Galdera horren erantzun posible bakarra da paradigma-aldaketa bat lantzea eta artatzea, duela hamarkada askotatik hona dagoen paradigma desarrollista hegemonikoaren gabeziak eta kontraesanak gainditu ahal izateko, ezagutzaren esparruan nahiz praktika sozialen, ekonomikoen eta politikoen esparruan.

Lan honen ikuspegia ez da iraunkortasuna prozesu ekonomiko, sozial eta politikoetan besterik gabe sartzea, berrikuspen kritiko bat egitea baizik, prozesu horien emaitzak bizitzaren iraunkortasunerako egungo mehatxuen eragileak zenbateraino izan diren eta diren ulertu ahal izateko. Hortaz, lanaren helburua da egindako akatsak aztertzea eta ideiak iradokitzea bizitzaren iraunkortasuna ikerketaren eta irakaskuntzaren erdigunean integratzeko. Gutxienez, aukerak ireki eta zabaltzea nahi dira unibertsitateetako ikerketa- eta irakaskuntza-ekintzak erantzun egokia izan daitezen giza jarduera guztien ekodependentzia sakonaren aurrean, planeta-mugak eta krisi anizkoitzak gainezka dauden garai hauetan.

Ezagutzaren dimentsioa: akats epistemikotik ezagutza ekointegratzaile kritiko eta politikora

Aitortu beharra dago ezagutzak azken mendeetan izandako bilakaerak akats epistemiko batetik eboluzionatu duela; hau da, errealitate bat eraiki da, bere izaera ekodependentea kontuan hartu gabe eta horren dimentsio anitzen izaera interaktiboa eta dinamikoa alde batera utzita.

Paradigma desarrollista horren errealitatea mantendu da azken hamarkadetan akademian eta harreman politiko-instituzionaletan hegemonikoak izan diren postulatu zientifikoak direla-eta.

Paradigma desarrollista, termino epistemologikoetan, munduaren aurreko jarrera antropozentrista baten ondorioa da, eta hura ezagutzeko mundutik isolatzeko gai den giza arrazoi moduan adierazi da; ezagutza zientifikoaren ikuspegi tekno-baikor baten eta hazkunde ekonomikoaren aldeko apustu akritiko baten eta pentsamendu ekonomiko neoklasiko eta neoliberaletik eratorritako beste gogoeta batzuen ondorioa. Paradigma ilustratuaren herentzia da, dualismoek markatua, hainbat eta hainbat ikuspegi sektorial sorrarazi zituen, errealitatea konpartimentatuta aztertuz eta errealitate-eremuak sortuz aurrera egiten duten diziplina ugari sortuz.

Azken hamarkadetan gizarteak gidatu dituzten aurrerapen-eta garapen-ideiak interpretatzeko eta agintzeko garaian, ekonomia-eskola batzuen lehentasun akademiko eta instituzionalak dira arazo epistemikoaren ebidentzia nagusia. Nagusitasun horrek ezagutzaren dimentsio politikora garamatza, ezinbestekoa baita jakiteko ekonomia neoliberalaren postulatuak diren eragin handiena

duzenak haien indar epistemikoarengatik eta iragartzeko gaitasunarengatik, edota, nola planteatu behar dugun jakiteko, gure garaia bereizten duten boterearen eta pribilegioen banaketarekiko funtzionalak izateagatik. Hori injustizia epistemikoan oinarritu da, hainbat subjektuen ezagutza eta egiazkotasuna sistematikoki baztertu baititu, diskriminazioa eginez bereziki arrazistak, sexistak eta klasistak diren aurreiritziak erabilia.

Ezagutza-proposamen alternatibo ugari ditugu, ordea, oraindik ere akademiaren eta mainstream-aren ertzetan, eta horiek saiatzen dira akats epistemikoa gainditzen eta posizio eta perspektiba epistemologiko berriak eraikitzen, ekomendekotasuna aitortzen oinarrituta, dimentsio fisiko eta kimikoak pentsamendu ekonomikoan integratuaz (tartean, ekonomia ekologikoa), funtsezko planeta-mugak deskribatuz eta kuantifikatuz, edota errealitatearen berezko izaera lotua adieraziz (ekologia politikoko eskola kritikoak).

Errealitatearen izaera sistemikoa eta multidimentsionala kontuan hartuta, hainbat hurbilketa kritiko ahalegintzen dira interpretazio eta eraikuntza zientifikoko esparru berriak eskaintzen, eta, era horretan, ezagutzaren izaera kokatua eta horren helburua eskatzen dituzte, zientziaren neutraltasunaren ideia modernoa urratuz eta epistemologiak politikoki pentsatzearen garrantzia aitortuz.

2030 Agendak egungo garapen-ereduak eraldatzeko egiten duen zuzeneko eskaerak aldaketarekin eta aukera berriak irekitzearekin konprometitutako hurbilketa teorikoak behar ditu, zutabe eta postulatu hegemonikoak berrikusi gabe arazo isolatuak ebaztera mugatutako teoriak erreproduzitzearekin konprometitutakoak baino gehiago.

Ildo horretan, hurbilketa konstruktibista eta estrukturalistak ditugu, erresistentzietatik eta haien jakintza kontrahegemonikoetatik kokatutako pentsamenduak. Azterketa feministak eta ikuspegi dekolonialak narratiba berriak eraikitzeko funtsezko elikagaia dira, ahalegin guztiak esplora ditzaten paradigma ekointegratzaile, pluralista eta ereduek eta teoriak bizitzetan duten inpaktua ulertzen duen paradigma berri batera bideratzeko.

Sortzen ari diren paradigma berriek errealitatearen kontsiderazio multidimentsionala onartzen dute, eta errealitatearen gaineko ezagutza integratua eta integrala sortuko duten ikuspegiak eta perspektibak bilatzen dituzte. Errealitatearen dimentsio politikoak, ekonomikoak, sozialak, ingurumen-arlokoak eta kulturalak korrelatu berritua eskatzen du, eta horrek honako ezaugarriak izan behar ditu nahitaez: izaera kokatua eta izaera politikoa eta diziiplina anitzeko eta diziiplina arteko ariketetatik diziiplina haraindiko praktikara pixkanaka igarotzea.

Azken finean, bizitzaren iraunkortasuna integratzeak eskatzen du ezagutzaren eta zientzien gainean postulatuen berrikuspen kritiko sakona egitea, horien produktu instituzionalizatuena eta eragingarriena izateagatik.

Berrikuspen horrek, aldi berean, alternatibak sortzen ditu posizio berri batetik, posizio ez hain antropozentrikoa eta askoz ere kooperatiboagoa eta espiritu ekologikokoa. Igarobide zail horrek paradigma ekointegratzaileak sortzea ahalbidetu behar du ahalik eta azkarren, historiak paradigma ilustratuari emandako bilakaera bereziaren bidez sortutako akats epistemikoa gainditzeko.

Egiturazko dimentsioa: diziplina-erreprodukziotik ezagutza eraldatzailera

Aztertutako krisi epistemikoaren korrelatu politikoa Unibertsitatean ezagutzaren sorrera, hedapena eta transferentzia zehazten duten egituretan adierazten da, halako arkitektura mental eta epistemikoan, zientzia- eta unibertsitate-sistemaren elementu batzuen gaineko diziplina-logika finkatuz.

Lana azken horretan oinarritzen da, nahiz eta aztertutako gai asko sistema zientifikoan ere aplikatzen diren.

Bi azpisistemak aldatu egin dira, azterketa-objektuak, gorputz teorikoak eta doktrinalak eta komunitate epistemikoak bereizi dituzten diziplina-mugak abiapuntu gisa hartuta. Era horretan, errealitatea zatitu egin da, eta horrek zaildu egiten du, ezinezko bihurtu ez bada, izaera integral eta multidimentsionalean jorratzea, interdependentziak agerian utziz. Diziplina-logikak eragin nabarmena izan du unibertsitate-ikasketen eta ikerketa-ildoan antolamenduan, eta bizitzaren iraunkortasunik, garapenari buruzko azterketarik edo azterketa feministarik ez dagoela egiaztatu da funtsezko kezka zientifiko gisa, diziplina-bereizketa horretan ez sartzean; izan ere, izaera heterogeneoa eta multidimentsionala medio, diziplinetara hedatzen den objektu batera bideratzen dute.

Eremu horiek ezagutza-arlo bezala ezagutzen ez direnez, horiekin loturiko azterketek benetako zailtasunak dituzte egiaztatuak eta ebaluatuak izateko eta nazioarteko truke akademikoetan parte hartzeko; ondorioz, gai horietan aritzen diren irakasleen eta ikertzaileen kontratazioan eragina dute. Era berean, ikasleek beren lanketa eta ikaskuntza mugatuta ikusten dute, diziplinen egitura historiko eta eskolastikoari erantzuten dioten ezagutzak nagusi direlako eta diziplina

anitzeko, diziplinarteko eta diziplinaz haraindiko edozein hurbilketa menderatzen dutelako. Gerturatze horiek, ordea, gehiago bat egingo lukete krisialdi askotariko garai honetan bizitzaren iraunkortasunaren erronkari aurre egiteko ikaskuntza egokiekin.

Iraunkortasuna Espainiako Unibertsitateen curriculumean sartzeko plana Espainiako Unibertsitateetako Errektoreen Biltzarrak (CRUE) onartu zuen 2005ean eta berretsia izan zen 2011n eta 2012an. Planak asmo handiko ikuspegi bati erantzuten dio, eta diziplina logika gainditzeko proposamenak jasotzen dira bertan. Baina aplikazioa ez da eraginkorra izan, eta ibilbide luzea egin du curriculumaren berrikuspenean eta irakasleen kontratazioan eta sustapenean edo ikerketaren ebaluazioan iraunkortasun-irizpideak sartzean. Gai horiek Unibertsitatearen merkataritza-deriba iraultzen lagun zezaketen; gainera, fenomeno global horrek Espainiako kasuari eragiten dio.

Ezagutza egitura-fenomeno moduan merkantilizatzearekin aipatu nahi dira ezagutza sortzen duten prozesuen merkantilizazioa, ezagutza transferitzeko prozesuena eta merkatuak duen pisua objektuak, helburuak eta ezagutza-motak hartzen doazen orientazioan.

Prozesu anitz horrekin finkatu egiten da finantzaketa publikoaren eskasia eta kapital pribatuak ikerketan eta irakaskuntzan duen lehia gero eta handiagoa; izan ere, merkatuko logikei erantzuten die gizarte-onurako edo ondasun komuneko irizpideei baino gehiago.

Ikerketarako finantzaketa historikoki eskasa izan da Espainiako sisteman, nahiz eta, paradoxikoki, merituak irakaskuntzakoak baino hobetu baloratu.

Zerbaitegatik bereizten ditu hizkuntzak “ikerketa-dedikazioa” eta “irakaskuntza-karga”. Hala ere, finantzaketa gutxi izate horrek ez du eragotzi Espainiako unibertsitatea ondo kokatuta egotea lehia-logikari erantzuten dioten nazioarteko rankingetan. Era berean, lehiakortasun hori ikertzaileen eta irakasleen esplotazioan oinarritu izan da historikoki, bereziki lan-prekarietate handienekoan, eta, batez ere, emakumeei dagokienean.

Ezagutzaren transferentzia mendeko leku batera mugatuta dago, eta horrek harreman instrumentala dakar Unibertsitatetik kanpoko eragileekin, Unibertsitatearen eta gizartearen arteko aldea areagotuz. Transferentzia-lana merkatu-logika baten arabera garatu da, praktika estraktibistekin eta instrumentalekin, truke instituzionalizatu eta erregularizatu bat eratu beharrean.

Azkenik, ezagutza hartzen ari den orientazioari dagokionean, argitalpen-merkatuaren aldeko kooptazioa ikusten da, aldizkari akademikoen inpaktu-faktorearen egungo nagusitasuna errepikatzen baitu, kalitate-irizpide nagusi moduan hartuta.

Merituak ebaluatzeko sistema honek, akreditazioa eta sustapen akademikoa artikulatzen duenak, diziplina bakarrekoak indartzeko joera du, eta, iraultza zientifikoaren oinarrietan egon arren, inpaktu-faktore handiko aldizkarietan argitara daitezkeen ikerketak lanak gidatzeko zailtasun handiak aurkitzen dituzten eztabaidatzeak eta ikuspegi kritikoak saihesten ditu, gero eta disrupzio gutxiagoko lanak argitaratzen dituzte-eta.

Ezagutza merkantilizatzeko prozesuak eta ebaluazio- eta akreditazio-sistemak inplikazio pertsonal garrantzitsuak dituzte, eta horiek unibertsitate-sisteman ezagutzak sortzen eta transferitzen ahalegintzen direnen bizitzetan islatzen dira; izan ere, curriculumak banakako balorizazio-bide bihurtzen dituzte, osasunean ondorio suntsitzaileak eraginez, ondoezak sortuz eta elkartasuna, lankidetzak eta zaintzak deseginez, jardunbide indibidualistak bultzatzen dituen logika lehiakor eta merkantilizatzaile egokituz.

Nahiz eta jada existitu egungo ebaluazio- eta akreditazio-sistema kritikatzeko duten nazioarteko adierazpenak, tartean, Ikerketaren Ebaluazioari buruzko San Frantziskoko Adierazpena (DORA, ingelesezko sigletan) eta Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA), proposatzen dituzten aldaketak eraginkorrak izan daitezen, ekintza kolektibo globala behar da, banakako merituan oinarritutako sistematik ezagutzaren ekoizpen sozialaren ideiarekin gehiago bat egiten duen sistema batera igarotzeko aukera emango duena.

Sistema zientifiko eta unibertsitarioak aldaketa epistemologikoak, instituzionalak eta politikoak nabarmen zailtzen dituzten ondorioak sortzen ditu, baina aldaketa horiek beharrezkoak dira Unibertsitatea bizitzaren iraunkortasunarekin benetan konprometitutako gune izatera iritsi dadin.

Modu horretan, efektu hegemonizatzailea deiturikoa ikusten da ikuspegi hegemonikoak ugaltzean eta aldaketarekiko erresistentzietan. Aurrean deskribatutako eta aztertutako sistema ezagutza-krisi baten emaitza den

bezala, sistema horrek etengabe honako hauetarako bidea zehazten du: ezagutzaren sinplifikazioa, horren dimentsio bakarra, ikuspegi kritikorik ez izatea eta positibismoaren nagusitasuna, logika merkantilista eta produktibistetarako askoz ere egokiagoak baitira. Paketatze-efektua ere nabaria da, ikertzaileek ahaleginak egiten dituzten eran beren lanak eta anbizioak argitara daitezkeen artikuluetan biltzen eta paketatzen ikasteko, baina horiek ezagutzaren dimentsio politikoa alde batera uztea eskatzen dute. Efektu homogeneizatzailea, berriz, irakasleen eta ikertzaileen profil profesionalak estandarizatzen aritzen da, eta irakaskuntzaren ezaugarriak alde batera uzten ditu, meritua soilik kuantitatiboki neurtzen baitira, produkzio- eta egokitze-profila sustatuz. Azkenik, efektu zentrifugoa dago, ezagutza-eremuetatik eta postulatu kritikoetatik de facto kanporatzean ikusten dena, konpartimentalizazioa eta zeharkakotasunerako mekanismo egokirik ez izatea direla-eta.

Irakaskuntzaren eraldaketa: bizitzaren iraunkortasunari buruzko irakaskuntzarako pista

Unibertsitate-irakaskuntza bizitzaren iraunkortasunak planteatzen dituen erronketatik abiatuta birpentsatzeko, beharrezkoa da hezkuntzaren xedeari, helburuari eta hartu behar duen moduari buruzko oinarrizko galderei erantzutea.

Krisi anitzeko testuinguru bat dugu, eta akats epistemikoaren bilakaerak diziplina-logikak eta dimentsio bakarreko ikuspegiak zehaztu ditu, errealitatearen ezagutza integratua, kolektiboa eta dimentsio anitzekoa agertzea zailtzearekin batera. Egoera horren aurrean, funtsezko zenbait pista nabarmendu behar dira, unibertsitateko irakaskuntzan egin beharreko aldaketak bideratzeko.

Lehenik eta behin, eraldaketarako hezkuntzaren aldeko apustu nabaria egin beharra dago, nahiz eta aldaketa sozial eta historikoen eremuek zailtasun izugarriak izan gaur egun ikerketa- eta irakaskuntza-ildoak eratzeko. Errealitate mugiezin batera egokitzearen balioak lehenesten dituen Unibertsitatearen aurrean, hezkuntza deskribatu behar da errealitate hori aldatzeko aukera berrien irekitze kolektibo gisa. Ikuspegi kritikoen eta emantzipatzaileen helburua da errealitatea harrapatzea, hura eraldatzeko eta etorkizun posibleak eraikitzeko; garai egokietarako egokiena dena, hain zuzen ere.

Bigarren, irakaskuntzarako proposatzen dugun aldaketa honek ikasketen curriculum-edukiez arduratu behar du, gure biziraupenaren aurkako gauzak ikasteari uzteko eta bizitzaren iraunkortasuna mehatxatzen duen eredia aldatzeko beharrezko jakintzak gehitzeko. Ildo horretan, teoria kritikoen ekarpenak sartu eta hedatu behar dira, iraunkortasun ekologikotik, biozentrismotik, dizpilinar tekotasunetik eta diziplinaz haraindik, kultur artekotasunetik, dekolonialtasunetik eta kosmopolitismotik datozenak, besteak beste.

Era berean, gaur egun nagusi diren sinplifikazioaren, dimentsionaltasun bakarrekoaren eta mendebaldeko joeraren aurrean, jakintzak eta diziplinak irekitzeko eta horien arteko elkarrizketa egiteko beharra dago, errealitatearen konplexutasuna eta interdependentziak jorratzearen.

Ezinbestekoa da, halaber, ezkutuko curriculumak berrikustea, akritikoki onartutako egien multzoak, garapen-prozesuen egoera antiekologikoa, heteropatriarkala eta koloniala eratzen dutenak, sistematikoki deseraiki eta zalantzan jarri behar baitira, gogoetaren erdigunean bizitzaren iraunkortasuna jarriko duen curriculumari lekua uzteko.

Hirugarren, epistemologiaren izaera politikoa onartzearekin bat eginez, irakasleak kontuan hartzerakoan egun nagusi den desaktibazio politikoa amaitzea eskatzen da, irakasleak egia absolutuaren transmisio huts moduan pentsatuta baitaude, subjektibotasun eta testuinguruetatik kanpo. Ez dago ezer arduragabekorik egungo erronken aurrean neutraltasun akademikoaren faltsutasuna erreproduzitzen jarraitzea baino, beti ezagutzaren parte diren joerak ezkutatzearatik. Hezkuntza, ezagutza bezala, transmisio gisa ondo bereizten ez den praxi bat da funtsean. Elkarrizketarako logikak eta egoeraren, dimentsio politikoaren eta interdependentzien azalpenak behar ditu, emantzipazioaren pedagogiek inspiratzen gaituzten moduan.

Laugarren, ikasgelen dinamikak eraldatu behar dira, harremanen eta ezagutzaren demokraziarekiko konpromiso saihestezinetik abiatuta. Ikasgela bat osatzen duten pertsona guztiek ikaskuntza-prozesuetan parte hartzeko eta ekarpenak egiteko ardura dutela sentitu behar dute.

Ikasleak ez dira hartu behar transmisio-sistema baten bezero gisa, ikaskuntza-komunitateak eraikitzeke haien protagonismoa funtsezkoa duten espazioak irabazteko. Aurrez ezarritako hierarkia asko daude hausteko, eta ordezkatu beharreko inertziak ere bai, ikasgeletako dinamismoari lekua uzteko, gizartearekin lotutako ikaskuntza-komunitateak eraikitzearen, bereziki, mugimendu eta eragile sozialetatik datozen jakintzei lotutakoak.

Azken hausnarketak

Lan honen bitartez, irismeneko hausnarketa bat irekitzen ahalegindu gara, gizarte osoak krisi sistemikoaren testuinguruan duen premiari erantzute aldera. Izan ere, krisi horrek erronka ekologikoez eta soziopolitikoez gain, erronka kognitiboak ere baditu, eta zuzenean unibertsitateak eta ikertzaileak eta irakasleak interpelatzen ditu. 2030 Agendaren espiritu eraldatzailea Unibertsitatean sartzeko, modu aktiboan aurre egin behar zaio duela hamarkada askotatik dagoen garapen-eredu hegemonikoaren aldaketa paradigmatisikoari. Hain zuzen ere, espazio epistemologikoa, politikoa eta instituzionala ireki behar da bizitzaren iraunkortasuna lantzearen.

Horrek Garapen Iraunkorreko Helburuen (GIH) 4.7. puntua eragozten du: “hezkuntza honako hauetarako: garapen iraunkorra eta bizi-estilo iraunkorrak, giza eskubideak, genero-berdintasuna, bakearen kultura eta indarkeriarik gabea sustatzea, munduko herritarrak eta kultura-aniztasunaren balorazioa eta kulturak garapen iraunkorrari egiten dion ekarpena”. Hori guztia ekintza sektorialen multzo gisa hartzea, eta, aldiz, alderdi horiek zeharkakotzeko dagoen beharra ulertzea, injustizia epistemikoak gainditzea eta ezagutza eta jakintza ekofeministak eta dekolonialak sartzea. Diziplinaz haraindirako bidea errealitatearen interdependentzia eta ekodependentzia ulertzeko betebeharra da.

Hala ere, zailtasun ugari ikusten eta aztertzen ditugu bide horiek egiteko; hala nola, bikaintasunaren eta produktibismoaren logiken nagusitasuna, termino indibidualetan eta kuantitatiboetan neurtuta, Espainiako Unibertsitateetako merkataritza-deriba areagotzen baitute, irakaskuntzan zein ikerkuntzan.

2030 Agenda aukera bat da ezagutzaren logika konpartimentatuak eta diziplinazkoak gainditzeko, horren inguruan mugaz haraindiko eta elkarrizketako aukera eta aukera kolektiboa eraikitzeko espazioa irekitzeagatik, mundu bidezkoago eta iraunkorrago batekin konprometitutako ikerketan aurrera egiteko aukera ematearekin batera.

Testuinguru horretan, garrantzi berezia dute sare-lanak eta beste eragile eta espazio anitzekin ezagutza eta ikerketa sortzeak, erabat akademikoak direnetatik haratago, bizitzaren iraunkortasunerako ezagutza elkarrekin ekoiztea bultzatzearren

